बझाङ जिल्लाका भुओगीतको सङ्कलन र विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.ए.)
दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
कृष्णबहादुर रोकाया
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६८

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

"बझाङ जिल्लाका भुओगीतको सङ्कलन र विश्लेषण" शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र एम.ए. नेपालीका छात्र श्री कृष्णबहादुर रोकायाले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । क्षेत्रकार्यबाट सामग्री सङ्कलन गरी ती सामग्रीको उपयुक्त विश्लेषण गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्णतः सन्तुष्ट छु र मूल्याङ्कन प्रक्रिया अगाडि बढाउन सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८।०१।

....

डा. मोतीलाल पराजुली

प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र श्री कृष्णबहादुर रोकायाले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष, दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **"बझाङ जिल्लाका भुओगीतको सङ्कलन र विश्लेषण"** शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

(१) **प्रा. राजेन्द्र सुवेदी** ....
(विभागीय प्रमुख)

(२) **प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली** ....
(शोधनिर्देशक)

(३) प्रा.डा. जयराज पन्त ....
(बाह्य परीक्षक)

मिति २०६८।०१।१९

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत **"बझाङ जिल्लाका भुओगीतको सङ्कलन र विश्लेषण"** शीर्षकको शोधपत्र मैले नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि आदरणीय गुरुवर प्रा.डा. मोतीलाल पराजुलीको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो अति व्यस्त समयको बिचबाट पनि शोधपत्रको तयारीका क्रममा सल्लाह र सुझाव दिँदै सुमार्ग देखाईदिने श्रद्धेय गुरुज्यू प्रति म हार्दिक आभार एवं कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र स्वीकृत गरी लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरुवर प्रा. राजेन्द्र सुवेदी ज्यू प्रति पनि कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । त्यसरी नै शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा समय समयमा आवश्यक सुझाव र सल्लाह दिँदै हौसला बढाई दिने विरेन्द्र विद्यामन्दिर बहुमुखी क्याम्पस, टिकापुर, कैलालीका उप-प्राध्यापक सूर्य प्रसाद पौडेलका साथै जयपृथ्वी बहुमुखी क्याम्पस,बझाङका उप-प्राध्यापक दोरेन्द्रबहादुर थापा प्रति पनि आभारी छु ।

विविध समस्याहरूसँग संघर्ष गर्दै मलाई कहिल्यै र कुनै पनि कुराको अभाव महसुस गर्न नदिई अध्ययन कार्यलाई निरन्तरता दिनु हुने परम पूज्य बुबा रामबहादुर रोकाया तथा ममतामयी आमा भुजीदेवी रोकायाको म आजिवन ऋणी छु । त्यसैगरी मेरो अध्ययन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने मेरा परिवारका सदस्यहरूप्रति र इष्टमित्रहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । सामग्री सङ्कलनको लागि आवश्यक सहयोग गरिदिने ठूला बुबा पिरू रोकाया, बाजे चन्द्रबहादुर रोकाया प्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

यो शोध तयार पार्दा विशेष सहयोग पुऱ्याउने गडराय गा.वि.स परिवार र विभिन्न राजनीतिक दलका पार्टी प्रतिनिधी, गन्यमान्य व्यक्तिहरू, प्रत्यक्ष रूपमा सामग्री उपलब्ध गराउने भुआका गुरुहरू, जयराम खड्का, मोहनबहादुर सिंह, दलबहादुर रावत चन्द्रबहादुर सिंह, गोरखबहादुर खड्का, धनशेर खड्का र अन्तमा सुझाव र सहयोग गर्ने गंगालाल रोकाया, ज्ञानबहादुर रोकाया, वीरबहादुर चौहान, रामबहादुर रोकाया, तेजबहादुर रोकाया, विशेश्वरप्रसाद कडेल र मेरा सहयोगी साथी घनश्याम पौडेल, तुलसी ज्ञवाली, सुशिल राज उपाध्याय र विष्णु पन्थीलाई पनि विशेष धन्यवाद नदिइ रहन सक्दिन ।

यो शोधपत्रका लागि आवश्यक पुस्तक, पत्र-पत्रिका तथा शोधपत्र उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने केन्द्रीय पुस्तकालय परिवार तथा प्रस्तुत शोधपत्र टाइप गरी सहयोग गरिदिने सुभाष खत्रीलाई पनि धन्यवाद दिन्छु । अन्तमा यो शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

....

कृष्णबहादुर रोकाया

विषयसूची

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय १
१.२ समस्या कथन १
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य १
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २
१.५ शोधकार्यको औचित्य ३
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ३
१.७ शोधविधि ३
  १.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि ३
  १.७.२ सामग्री विश्लेषण विधि ४
१.८ शोधकार्यको रूपरेखा ४

अध्याय दुई

बभाङ जिल्लाको लोक साँस्कृतिक पहिचान

२.१ बभाङ जिल्लाको परिचय ५
२.२ नामकरण ५
२.३ भौगोलिक परिचय ५
२.४ हावापानी ६
२.५ खनिज पदार्थ ६
२.६ शैक्षिक अवस्था ६
२.७ बभाङ जिल्लाको जनसंख्या ७
२.८ सामाजिक र सांस्कृतिक जीवन ७
२.९ धार्मिक परम्परा र चाडपर्वहरू ८
  २.९.१ विसु संक्रान्ति ९
  २.९.२ गंगादशहरा ९
  २.३.९ सैनडाँडा मेला ९
  २.९.४ दसैं ९
  २.९.५ तिहार १०
  २.९.६ माघेसङ्क्रान्ति १०

२.१० बझाङ जिल्लाको लोक साहित्य १०
२.१०.१ लोकगीत १०
२.१०.२ लोकगाथा १०
२.१०.३ लोककथा ११
२.१०.४ लोकनाटक ११
२.१०.५ लोकोक्ति ११
२.११ विविध ११

अध्याय तिन

बझाङ जिल्लामा पाइने भुओगीतको विधागत अध्ययन

३.१ लोक साहित्य १३
३.२ लोक साहित्यका विधा १३
३.३ लोकगाथाको परिचय १३
३.४ लोकगाथाका प्रकारमा पर्ने भुओगीत १३
३.५ भुओगीतको परिचय १४
३.६ भुओगीतको परिभाषा १४
३.७ भुओगीतको उत्पत्ति १५
३.८ भुओगीतका विशेषताहरू १५
३.८.१ मौलिकता १५
३.८.२ लयात्मकता र गेयात्मकता १६
३.८.३ वाद्यनृत्य सँगको साहचर्य १६
३.८.४ सामूहिकता १६
३.८.५ समयावधि १६
३.८.६ सहभागिता १७
३.९ भुओगीतमा आख्यान तत्त्व १७
३.९.१ विषयवस्तु १७
३.९.२ कथावस्तु १७
३.९.३ भुओखेलको प्रदर्शन विधि १८
३.९.४ पात्र १९
३.९.५ परिवेश १९
३.९.६ द्वन्द्व १९

३.९.७ उद्देश्य १९
३.९.८ भाषा २०
३.९.९ शैली २०
३.९.१० सङ्गीत २०
३.१० भुओगीतको अध्ययन परम्परा २१

अध्याय चार

भुओगीतको सङ्कलन

४.१ पृष्ठभूमि २४
४.२ भुओगीतका पाठ र खेल २४
४.२.क. मूल भुओगीत २४
४.२.ख. चाँचडी (भारीखेल) ३१
४.२.ग. ठाडो भस्सो ३३
४.२.घ. ठाडो भस्सो ३३
४.२.ङ. गाउँ माग्दाको चरण ३३
४.२.च. स्वागत र विदाइको चरण ३४
४.३ सगुन ३५
४.४ छैट र छैटी ३६
४.५ धारू भाले ३६
४.६ ढुस्का ४२
४.७ चौधान्या चौण ४२
४.८ सर वटटली ४४
४.९ चाली खेल ४४
४.९.१ घुडेचाली ४५
४.९.२ दोपाइ चाली ४५
४.९.३ तेपाइचाली ४५
४.९.४ हाँक चाली ४५
४.९.५ फूलहरी चाली ४५
४.९.६ साउके चाली ४५

अध्याय पाँच

बभ्काङी भुओगीतको विश्लेषण

५.१ परिचय ४७

५.२ भुओगीतका प्रकारहरू ४८

५.३ प्रमुख भुओगीत- भस्सी गीत ४९

५.३.१ परिचय ४९

५.३.२ लय र संरचना ४९

५.३.३ भाव ५०

५.४ भुओगीतको विश्लेषण ५०

५.४.१ विषयवस्तु ५०

५.४.२ कथानक ५१

५.४.३ पात्र वा चरित्र ५२

५.४.४ परिवेश ५२

५.४.५ सुर ५२

५.४.६ करणत्त्व ५२

५.४.७ प्रतिमानहरू ५२

५.४.८ उद्देश्य ५२

५.४.९ द्वन्द्व ५३

५.४.१० विधा ५३

५.५ धारूभाले गीतको विश्लेषण ५३

५.५.१ विषयवस्तु ५३

५.५.२ कथानक ५३

५.५.३ परिवेश र दृश्य ५४

५.५.४ सहभागीहरू ५४

५.५.५ उद्देश्य ५४

५.५.६ कार्यको क्रम ५४

५.५.६.१ आरम्भ ५४

५.५.६.२ विकास ५४

५.५.६.३ अन्त्य ५५

५.५.७ सुर ५५

५.५.८ करणत्त्व ५५

५.५.९ प्रतिमानहरू ५५

५.५.१० विधा ५५

अध्याय छ
उपसंहार

६.१ सारांश ५६

६.२ निष्कर्ष ५६

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची **६०**

परिशिष्ट **६२**